

Oude Kerk, Nieuwjaarsmorgen zondag 1 januari 2023

ds. Johan Meijer

gelezen: Jesaja 60: 1-6, Matteüs 2: 1-12

titel: broeders en zusters in de Heer

Rembrandt van Rijn – Aanbidding door de koningen – 1632-1633

overdenking

I

*Broeders en zusters in de Heer,
lieve mensen van God,*

Dat hoor je aan het begin van onze preken niet zo vaak meer: 'broeders en zusters in de Heer'. In onze Protestantse gemeente is het niet zo'n gebruik om elkaar aan te spreken als broeders en zusters, in de Baptistengemeente is dat wel het gebruik, in de Rooms Katholieke Parochie ook. De pastoor gebruikt die term vaak en in mijn eerste gemeente was het voor sommigen nog een vertrouwde wijze van spreken, maar werd het door anderen ook wel gezien als gedateerd, .

Voor sommigen kan de term overkomen als uit een voorbije tijd, en hangt er om het begrip broeders en zusters een geur van net iets te lang gekookte spruitjes, voor anderen is het dierbaar en kostbaar. Ik sprak iemand uit een andere geloofstraditie, een intens gesprek was het, en we zeiden: wij zijn elkaars zuster en broeder, dat gaat over de grens van onze kerken heen.

Het drukt een bijzondere verbondenheid uit. Als kerkmensen, medegemeenteleden, zijn we niet elkaars familie in letterlijke zin, hoewel er in een gemeente wel allerlei familieverbanden zijn. Een vriendengroep zijn we ook niet, vrienden kies je zelf. Wij hebben elkaar niet gekozen, maar zijn elkaar gegeven. Dat is een gave, een geschenk, maar evengoed ook een opgave, een opdracht: om elkaar tot broeder en zuster te zijn. En dat spreekt niet vanzelf, want een geloofsgemeenschap is een gemeenschap van mensen, en overal waar mensen zijn, gebeurt alles wat menselijk is. Het mooie, warme, betrokkene en verbondene, maar evengoed kilte en moeite, ongenoegen of onvrede. Niets menselijks is ons vreemd.

II

In het vreemde ligt de uitdaging. Met mensen die hetzelfde denken, geloven en beleven is het over het algemeen makkelijker samenzijn, maar mensen die anders denken en zich uiten, daar kun je moeite mee hebben. Dat was zeker zo in een tijd dat de grenzen van kerkgenootschappen nog sterk waren afgebakend. Er zijn plaatsen, ook dichtbij ons, waar dat nog altijd zo is, plaatsen waar tussen kerken gewoonweg geen enkel of nauwelijks contact is. Hier is dat wel anders, al bij de ingebruikname van de Gereformeerde Kerk in 1930 sprak de Hervormde predikant van de Nieuwe Kerk uit dat hij hoopte op goede samenwerking. Het onderlinge contact groeide uit tot steeds meer samen op weg, en uiteindelijk tot een fusie. Maar dat samenwerken en samengaan was vroeger wel anders: hervormd en gereformeerd, dat was een duidelijk verschil, protestant en katholiek, daar zaten barrières tussen. In het ene gezin werd dat sterker beleefd dan in het andere.

Wat anders is is al gauw vreemd. De textielarbeiders uit de Veenkoloniën, die woonden 'achter het spoor' werden gezien als vreemden, en dat hebben ze gevoeld. Sommigen voelen dat nog steeds. Nu zijn die veenkoloniën helemaal niet ver hier vandaan.

Maar hoe extreem vreemd waren die wijzen uit het Oosten wel niet?! Ze hadden een lange reis achter de rug, uit hun land waar de zon opgaat, het land van de Opgang, zegt Matteüs. Morgenland wordt het ook wel genoemd. Ze hadden er vele kilometers voor over om helemaal naar Judea te reizen om de daar geboren koning te eren. Drie vreemden zochten hem van verre.

III – met schilderij ‘de Aanbidding van de drie Koningen’

Er is in de loop van de eeuwen een ware fascinatie ontstaan voor die aanbidders van Jezus, die wijzen uit het Oosten, uit zoverre land. Het was ook een geliefd thema voor schilders. Hier zien we een schilderij van Rembrandt. Nog maar vorig jaar, of we moeten zeggen voorvorig jaar, want in 2021 werd internationaal erkend dat dit schilderij van Rembrandt van Rijn was. Het had al enkele eeuwen in Rome gehangen, bij een adellijke familie tot het in 2016 van de wand woei door een windvlaag. Er werd om het met woorden uit het verhaal over de wijzen te zeggen, nauwkeurig onderzoek gedaan, Er werd nagevorst of Rembrandt echt de schilder kon zijn. Want kopieën van het schilderij waren er wel, in de Hermitage in Sint Petersburg en in het Konstmuseum in Göteborg. Maar, zo ontdekten de kunstkennde experts met vreugde: het is een echte Rembrandt. Wat een genadig windvlaagje was dat, die het doek van de wand deed vallen.

Als jonge man heeft Rembrandt het thema van de aanbidding door de koningen wel al gekend, van prenten die hij verzamelde. Hoogstwaarschijnlijk kende hij ook het schilderij van Pieter Paul Rubens, dat propvol figuren staat, mensen, dieren, een drukte van belang om het Christuskind heen. Rembrandt ging het anders aanpakken. Hij liet zich inspireren door een schilderij van Abraham Bloemaert, die het moment gekozen had dat koning Balthasar voor het Christuskind neerknielt en Hem mirre aanbiedt.

Rembrandt laat het licht als een spotlight op de knielende koning Balthasar, Maria en Jezus vallen. In het halfdonker staan de lijfwachten en het gevolg van de drie koningen. De meest opvallende figuur is de centraal geplaatste koning die ons als onze getuige recht in de ogen kijkt, terwijl hij met zijn hand Jezus lijkt te willen bevestigen als het Licht van de wereld. De parasol lijkt Rembrandt van zijn leermeester Pieter Lastman geleend te hebben. Rechts op de achtergrond staan de paarden en kamelen waarmee de drie koningen naar Bethlehem zijn gereisd. Achter Maria staat Jozef die zijn hoed heeft afgenomen en nederig het hoofd buigt voor het hoge en nachtelijke bezoek.

Rembrandt laat ons zien hoe het licht in de wereld komt, in lichamelijke zin, in Jezus die geboren is, in geestelijke zin, in Christus die het Licht van de Wereld genoemd wordt. Rembrandt is niet alleen een tovenaars met verf, maar ook een verkondiger van het Woord. Rembrandt moet zich verwant hebben gevoeld met Johannes de Doper zoals deze door de evangelist Johannes beschreven wordt: *Hij kwam als getuige, om van het licht te getuigen, opdat iedereen door hem zou geloven. Hij was niet zelf het licht, maar hij was er om te getuigen van het licht: het ware licht, dat ieder mens verlicht en naar de wereld kwam.*”

IV

Matteüs beschrijft vreemde wijzen uit het Oosten als eerste getuigen van buitenaf en geeft ze een grote rol in zijn geboorteverhaal van Jezus. Lucas laat herders naar de stal komen, ook die werden overigens gezien als vreemden, maar wel vreemden van het eigen volk. Maar nu een groepje buitenlandse magiërs, exotisch gekleed als je de schilderingen mag geloven. Het zijn mensen uit een totaal andere cultuur, met een totaal andere levensopvatting en levenswijze, een totaal ander geloof. Wat bezielt hen om helemaal van verre te komen om Christus te aanbidden?

En wat bezielt Matteüs om ze als het ware ten tonele te voeren. Toch niet alleen voor het mooie, veelkleurige plaatje dat je er van kunt schilderen. Nee, voor Matteüs is dit verhaal belangrijk en fundamenteel. Matteüs is de evangelist die aan het einde van zijn geschrift meldt dat Jezus zegt: Maak alle volken tot mijn leerlingen.

Hier in het begin van het evangelie komen die volken al in beeld, in de personages van de magiërs uit het Oosten. Nu zou je kunnen zeggen: ze waren er maar even, slechts op bezoek in ganzenbord termen, maar voor Matteüs gaat de betekenis van hun komst dieper. Je zou kunnen zeggen: de magiërs worden tot broeders in de Heer. Dát is de fundamentele boodschap van Matteüs: in de Heer Jezus Christus worden alle volken tot zuster en broeder. Alle mensen werden Brüder.

Vreemden komen weer in beeld
waar het inzicht wordt gedeeld
dat dit nieuwe Koningskind
alle volken samenbindt.

Deze woorden ademen heel sterk de gedachte dat de vertegenwoordigers van de volken tot broeder, zuster worden van de joodse geloofstraditie. En niet voor het mooie harmonieuze plaatje, maar dieper: ze hebben elkaar nodig. Ze zijn op elkaar aangewezen. Ze kunnen niet zonder elkaar.

Want wat gebeurt er in het verhaal over de wijzen: zieners vullen lezers aan. De magiërs, de wijzen, waren zieners. Zij hadden een hemels sterrenverband gezien, een fenomeen aan de hemel dat hen openbaarde dat er een koningskind in Juda geboren zou zijn. Met hun instrumentarium kwamen de zieners ver. Tot in Jeruzalem zelfs, en logischerwijs aan het hof, daar verwacht je toch een koningskind?

Maar zij kwamen pas verder in hun pelgrimstocht naar de pasgeboren Messias, toen de Schriften van Israël opengingen, bij een profetenwoord dat naar Bethlehem wijst. *En jij Bethlehem in het land van Juda bent niet de minste onder de leiders van Juda, uit jou komt een leider voort die mijn volk Israël zal hoeden.*

Zonder de lezers, de lettergeleerden waren de zieners, de sterrenkundigen niet op de goede plaats gekomen, maar andersom zonder de zieners hadden de lezers niet ontdekt dat het heil waar hun profeet over schreef al was geschied.

Zo verbindt Matteüs de lezers aan de zieners, hij verbindt Israël aan de volken, hij maakt hen tot broeders en zusters, omdat het Koningskind alle volken samenbindt.

V

Zo-ook ons, zusters en broeders, die op een dieper niveau dan een familieverband aan elkaar gegeven zijn als leden van dat éne lichaam, waarvan Christus het hoofd is. Hij is niet onze Vader, maar wel onze Broeder, hij kwam bij ons, naast ons, onder ons. In Hem zijn wij zusters en broeders, die elkaar als geschenk mogen zien, ook als dat geschenk lastig is. Door onze verschillen kunnen we groeien tot nieuwe inzichten en door ieders eigen talent en bijdrage mogen wij zijn tot een bloeiende mensengemeenschap die openstaat voor hemelse verrassing en die vol goede hoop het nieuwe jaar ingaat.

Amen